
Slovenské preklady cyrilo-metodských prameňov. S osobitným zreteľom na dielo Jána Stanislava

Andrej Škoviera

Pre poznanie životov a diela svätých Cyrila a Metoda sú kľúčové písomné pramene. Ich preklady do slovenčiny majú zásadný význam jednak pre rozvoj vedeckého bádania, jednak pre širší okruh záujemcov o dejiny, ale aj pre rozvoj ich úcty, keďže nie všetci sú schopní čítať pramene v origináli, o to viac, že sú písané rozličnými jazykmi – staroslovienčinou, cirkevnou slovančinou, latinčinou i gréčtinou. Pozrime sa na slovenské vydania cyrilo-metodských prameňov – tu je stručný chronologický prehľad najvýznamnejších vydaní, ktorým sa budeme v našej štúdii venovať podrobnejšie:

- Ján STANISLAV: Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda. Panonsko-moravské legendy. Praha: L. Mazáč, 1933. 87 + 10 s.
- Ján STANISLAV: Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda. Panonsko-moravské legendy. 2. vydanie. Bratislava – Praha: Slovenská liga – L. Mazáč, 1934. 87 + 10 s.
- Ján STANISLAV: Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách a listoch. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1950. 233 s.
- Ján STANISLAV: Osudy Cyrila a Metoda a ich učeníkov v Živote Klimentovom. Bratislava: Tatran, 1950. 134 s.
- Alojz MIŠKOVIČ: Život Konštantína-Cyrila a Život Metoda. In: Duchovný pastier, roč. 38, 1963.
- Peter RATKOŠ: Pramene k dejinám Veľkej Moravy. 1. vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964. 459 s.
- Peter RATKOŠ: Pramene k dejinám Veľkej Moravy. 2. opravené a rozšírené vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968. 529 + 31 s.
- Peter RATKOŠ: Veľkomoravské legendy a povesti. Bratislava: Tatran, 1977. 172 s. (2. vydanie 1990.)
- Eugen PAULINY – Šimon ONDRUŠ: Život a dielo Metoda prvoučiteľa národa slovenskeho. Bratislava: Tatran, 1985. 199 s.
- Štefan Vragaš: Život sv. Konštantína-Cyrila a Život sv. Metoda. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda 1986. 104 s. (2. a 3. vydanie: Život Konštantína-Cyrila a Život Metoda. Martin, Matica slovenská 1991, 1994.; 4. pozmenené vydanie: Štefan VRAGAŠ: Život Konštantína Cyrila a Život Metoda. Bratislava: Karmelitánske nakladateľstvo, 2013. 124 s.)

Richard MARSINA a kol.: Slovensko očami cudzincov. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999. 311 s.

Pramene o živote svätých Cyrila a Metoda a ich učeníkov. Zostavil Andrej Škoviera. Bratislava: PostScriptum, 2013. 200 s.

Život Konštantína a Život Metoda. Panónske legendy. Texty podľa vedeckých prepisov upravil a úvodnú úvahu napísal Milan S. Ďurica. Martin: Matica slovenská, 2013. 56 s.

Do nášho prehľadu sme nezaradili rôzne chrestomatie a dejiny slovenskej literatúry a jazyka s ukážkami textov, predsa však spomenieme aspoň publikáciu Eugena Paulinyho *Slovesnosť a kultúrny jazyk Veľkej Moravy*, ktorá uvádza texty viacerých prameňov (v úplnosti alebo úryvky).¹

Preklady Života Konštantína-Cyrila a Života Metoda

Pozrime sa teraz stručne na chronológiu slovenských prekladov dvoch najzákladnejších cyrilo-metodských prameňov (do úvahy berieme iba preklady úplného textu oboch životov).

Prvý preklad Života Konštantína-Cyrila (ďalej ŽK) do slovenčiny pripravil Ján Stanislav a publikoval ho v roku 1933. Druhý slovenský preklad ŽK je dielom Alojza Miškoviča² a vychádzal na pokračovanie v časopise *Duchovný pastier* v roku 1963.³ Tento preklad neskôr viac ráz vydal a postupne upravoval a dopĺňal Peter Ratkoš. Neraz sa tento preklad P. Ratkošovi mylne pripisuje, hoci v úvodnej tiráži k dielu *Pramene k dejinám Veľkej Moravy* je uvedené, že životy Konštantína a Metoda preložil A. Miškovič⁴ a rovnako je to vo vydaní 1964 výslovne uvedené aj v úvodoch k textom,⁵ v druhom vydaní (1968) je táto skutočnosť síce uvedená v úvodnej tiráži knihy, ale pri úvodoch k textom už chýba.⁶ Tretí a zatiaľ posledný slovenský preklad pripravil Štefan Vragaš, prvý raz vyšiel v roku 1986. V roku 2013

---

¹ Eugen PAULINY: *Slovesnosť a kultúrny jazyk Veľkej Moravy*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964. 243 s. Uvádza napríklad úplné texty Pochvaly Cyrilovi, Pochvalného slova Cyrilovi a Metodovi a Proglasu. Uvádza tiež úryvky zo Súdneho zákonníka i Nomokánona, kánona sv. Demetrovi a pod.

² Alojz Miškovič (1902-1967) bol rímskokatolícky kňaz, literárny historik a publicista. V rokoch 1953-1967 bol vedúcim katedry cirkevných dejín a kresťanskej antropológie na Cyrilo-metodskej teologickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V 40-tych rokoch 20. storočia sa venoval polemike s maďarskými a poľskými autormi o národnostných otázkach. Za komunistického režimu bol aktívnym členom Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva. Slovenský biografický slovník. IV. zväzok M-Q. Martin: Matica slovenská, 1990, s. 198.

³ Život Konštantínov. In: *Duchovný pastier*, roč. 38, 1963, č. 1, s. 12-13 (ŽK I-III + poznámky), č. 2, s. 29-33 (ŽK IV-IX + poznámky), č. 3-4, s. 65-74 (ŽK X-XVIII + poznámky). Život Metodov. In: *Duchovný pastier*, roč. 38, 1963, č. 6-8, s. 158-163.

⁴ Peter RATKOŠ: *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. 1. vydanie, 1964, s. 4 (por. aj s. 23); Peter RATKOŠ: *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. 2. vydanie, 1968, s. 4 (por. aj s. 24).

⁵ Peter RATKOŠ: *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. 1. vydanie, 1964, s. 221 a 254.

⁶ Pozri Peter RATKOŠ: *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. 2. vydanie, 1968, s. 205 a 233.

sa objavila ešte jedna slovenská verzia ŽK, nešlo však o preklad, ale len o kompilát na základe iných slovenských prekladov,⁷ ktorý pripravil Milan S. Ďurica.

Čo sa týka Života Metoda (ďalej ŽM), máme v slovenčine štyri rôzne preklady. Všetky tri vyššie spomínané preklady Života Konštantína-Cyrila boli správdzané aj prekladmi Života Metoda. Okrem týchto troch prekladov vydali v roku 1985 preklad tohto prameňa Eugen Pauliny a Šimon Ondruš v publikácii *Život a dielo Metoda prvoučiteľa národa slovienskeho*. V roku 2013 bol publikovaný ešte jeden slovenský text, ktorý pripravil a spolu so Životom Konštantína-Cyrila publikoval Milan S. Ďurica.

Tri, resp. štyri preklady najvýznamnejších, najznámejších a najčastejšie vydávaných prameňov sú pomerne skromným číslom, pričom je zaujímavé všimnúť si rok prvého aj posledného prekladu. Prvý preklad vznikol až v r. 1933 (relatívne neskoro v porovnaní napríklad s českými prekladmi) a posledný je z r. 1986 (vo svojej prvotnej podobe, odvtedy bol ale len minimálne upravený).

Jednotlivé vydania podrobnejšie

Ján Stanislav: *Životy slovanských apoštolov... (1933)*

Prvé slovenské vydanie dvoch najvýznamnejších cyrilo-metodských prameňov pripravil Ján Stanislav. Vyšlo v roku 1933 v Prahe u vydavateľa L. Mazáča, knihu ilustroval akademický maliar Martin Benka.⁸ Obsahuje preklad Života Konštantína-Cyrila a Života Metoda s poznámkami a záverečný doslov prekladateľa. Na korektúre prekladu sa podieľal aj básnik Ján Smrek, ktorý na niektorých miestach upravil text tak, aby bol zachovaný poetický charakter diela. Ján Stanislav o tom v doslove píše:⁹

„Okrem tohoto samého faktu legendy tieto sú dôležité i kompozične, lebo sú písané prekrásnym, vznešeným slohom biblickým, využívajúcim prvkov bohatého jazyka [staro]cirkevnoslovanského znamenitou rutinou nielen dobrého cirkevného spisovateľa a zručného štylistu, ale až umelca. Pri prekladaní dbal som na túto okolnosť a preto som hľadal básnika, ktorý – pre obsahový ráz väčšiny textu – by mal i teologické vzdelanie, aby so mnou prezrel preklad a kde by bolo treba, upravil rytmus slova, neodchyľujúc sa v tomto smysle od pôvodiny, ale zachovávajúc, nakoľko len možno, jej pádnosť a krásu kompozično-jazykovú. Tejto roboty sa podujal básnik Ján Smrek a, ako sa nazdávam, podarilo sa tak zachovať alebo aspoň ilustrovať kompozičný

---

⁷ Na titulnej strane aj v úvodnej tiráži sa píše: „Texty podľa vedeckých prepisov upravil a úvodnú úvahu napísal Milan S. Ďurica.“ Život Konštantína a Život Metoda. Panónske legendy, s. 3 a 4.

⁸ Ján STANISLAV: *Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda*. Panonsko-moravské legendy. Praha: L. Mazáč, 1933. 87 + 10 s.

⁹ Ján STANISLAV: *Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda*, 1933, s. IV-V.

ráz originálu tohoto posvätného diela. Tým sa bude odchyľovať náš preklad od oboch prekladov českých [Perwolf, Vašica – tento preložil len legendu o Konstantínovi], od prekladu latinského [Miklosich] a francúzskeho [Dvorník], z ktorých niektoré, najmä Dvorníkov, sú síce pekné, ale uspokojily sa skôr len so zachovaním ich obsahu a nie vždy aj vnútornej kompozície.“

Ján Stanislav pri prekladaní vychádzal z vydania cirkevnoslovanskej pôvodiny životov, ktoré pripravil a publikoval Aleksandăr Teodorov-Balan v Sofii v roku 1920.¹⁰ Okrem toho prihliadal k rekonštruovanému staroslovienskemu textu, ktorý na základe cirkevnoslovanských rukopisov zostavil František Pastrnek¹¹ a niekoľkým ďalším prekladom, ako uvádza v doslove:¹²

„Pri prekladaní držal som sa vydania Fr. Pastrnka a A. Teodorova-Balana; použil som Miklosichovho prekladu latinského, Perwolfovho a Vašicovho českého a Dvorníkovho francúzskeho.

Pri citátoch z biblie nedržal som sa prekladu, vydaného Spolkom sv. Vojtecha, lebo sú medzi ním a staroslovienskym prekladom niektoré odchyľky.“

Ján Stanislav: Životy slovanských apoštolov... (1934)

Pre veľký záujem verejnosti sa prvé vydanie rýchlo rozobralo a preto hneď nasledujúci rok vyšlo druhé vydanie tejto publikácie (spoluvydavateľom druhého vydania bola Slovenská liga).¹³ Sú v ňom isté drobné rozdiely oproti vydaniu 1933, ako napríklad v nadpise k ŽK a poznámke k nemu (podčiarknutia sú naše vlastné na zvýraznenie rozdielov):

Vydanie 1933:

Pamiatka a život blahoslaveného učiteľa nášho Konstantína-Filozofa, prvého vychovávateľa národa slovanského.¹

¹ V originále je všade znenie „slověnsky“, čo znamená v dnešnom slova smysle „slovanský“; znenie „slověnsky“ nechávame všade tam, kde sa hovorí o okolí alebo jazyku užšej domoviny slovanských apoštolov Cyrila a Metoda.

Vydanie 1934:¹⁴

Pamiatka a život blahoslaveného učiteľa nášho Konstantína-Filozofa, prvého vychovávateľa národa slovienskeho.¹

¹ V originále je všade znenie „slověnsky“, čo znamená v dnešnom slova smysle „slovanský“; znenie „slověnsky“ nechávame. Forma „slovenský“, známa aj u iných Slovanov, je pokračovaním tejto.

---

¹⁰ Александър ТЕОДОРОВ-БАЛАНЪ: Кирилъ и Методи. Свезка 1. София: Държавна печатница, 1920. Publikácia obsahuje okrem ŽK a ŽM aj pochvalné slová sv. Cyrilovi a Metodovi.

¹¹ František PASTRNEK: Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda. S rozbořem a otiskem hlavních pramenů. Praha: Fond Král. české spol. nauk, 1902.

¹² JÁN STANISLAV: Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda, 1933, s. IX-X.

¹³ JÁN STANISLAV: Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda. Panonsko-moravské legendy. 2. vydanie. Bratislava – Praha: Slovenská liga – L. Mazáč, 1934. 87 + 10 s.

¹⁴ Táto istá poznámka je aj vo vydaní z roku 1950, o ktorom ešte bude reč nižšie.

Najvýraznejší rozdiel je práve v používaní formy slovan- / slovien-, čo môžeme ukázať na niekoľkých úryvkoch (ŽM V, VI, VIII – s. 73, 74, 75, 76):

Vydanie 1933:

... lebo vy ste Soluňania, a Soluňania všetci čisto sloviensky rozprávajú. A tu zjavil Boh Filozofovi slovanské písmo...

Posvätil učenie ich, položiť slovanské evanjelium na oltár...

...ale i všetkým krajinám tým slovanským posielam ho...

...aby ste pri omši najprv čítali apoštola a evanjelium po rímsky a potom sloviensky...

Vydanie 1934:

... lebo vy ste Soluňania, a Soluňania všetci čisto sloviensky rozprávajú. A tu zjavil Boh Filozofovi slovienske písmo...

Posvätil učenie ich, položiť slovienske evanjelium na oltár...

...ale i všetkým krajinám tým slovienským posielam ho...

...aby ste pri omši najprv čítali apoštola a evanjelium po rímsky a potom sloviensky...

Vo vydaní v 1934 sa spravidla používa forma slovien-, len na dvoch miestach asi omylom ostala forma slovan-,¹⁵ v prvom vydaní z r. 1933 sa vyskytujú obidve formy.

Čiastočne bol upravený aj text (ŽK I, s. 11-12), avšak takýchto zásahov je minimum:

Vydanie 1933:

...skrže apoštolov a mučeníkov, spravедlivých mužov a učiteľov, ktorých si vyvolil z nepokojného života tohoto.

Vydanie 1934:

...skrže apoštolov a mučeníkov, spravедlivých mužov a učiteľov, vyberajúc ich z nepokojného života tohoto.

Okrem toho sú vo vydaní z r. 1934 doplnené niektoré vysvetľujúce poznámky pod čiarou (napr. na s. 14 a 15) a na niektorých miestach bol text nanovo založený, ale z väčšej časti sú vydania zhodné. V doslove sú tiež drobné rozdiely, sú tam doplnené odkazy na jednu Weingartovu štúdiu v Byzantinoslavice (ktorá bola reakciou na prácu F. Dvorníka),¹⁶ dva bibliografické údaje a poznámka: „Slová uvádzané v zátvorkách nie sú v pôvodine; uvádzajú sa, aby sa textu lepšie rozumelo.“¹⁷ Sám J. Stanislav však nepíše nič o rozdieloch v textoch životov medzi jednotlivými vydaniaми. Doslov je datovaný na november 1934, podľa tiráže kniha vyšla v januári 1935.

¹⁵ V nadpise „Odporcovia slovanskej bohoslužby“ (ŽK XV, s. 50) a v úryvku „Človeče, povedz nám, prečo si učinil teraz Slovanom knihy a učíš ich...“ (ŽK XVI, s. 53).

¹⁶ Ján STANISLAV: Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda. 2. vydanie, 1934, s. VII a VIII.

¹⁷ Ján STANISLAV: Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda. 2. vydanie, 1934, s. X.

Ján Stanislav: Životy slovanských apoštolov... 1950

V roku 1950 pripravil Ján Stanislav ďalšie knižné vydanie cyrilo-metodských prameňov s podobným názvom *Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách a listoch*. Knihu vydala Matica slovenská a ilustroval ju Orest Dubay.¹⁸ V zadnej tiráži je síce uvedené, že ide o tretie vydanie, rozdiel oproti už citovaným vydaniam z r. 1933 a 1934 je však zásadný. Kniha okrem ŽK a ŽM obsahuje aj nasledovné ďalšie pramene:

1. Život Cyrilov (podľa rkp. Synodálnej knižnice)
2. Život Metodov (podľa Uspenského rkp.)
3. Život Konštantína a Metoda (podľa Belehradského rkp.)
4. Uspenie Cyrilovo alebo Krátky život Cyrilov
5. Život Cyrilov (z moldavského rkp. 17. stor.)
6. Z Nestorovej kroniky (rozprávanie o Konštantínovi a Metodovi)
7. Pochvalné slovo sv. Cyrilovi a Metodovi
8. Pochvala Cyrilovi Filozofovi
9. Skazanie o písmenách mnícha Chrabra
10. Prvý slovanský život Naumov
11. Druhý slovanský život Naumov
12. Tretí slovanský život Naumov
13. Z predslovu k Teológii Jána Exarchu
14. Slávoslovie v Borilovom synodiku
15. O preložení kníh z gréckeho jazyka na sloviensky
16. Rímska legenda (Latinský krátky život Konštantína-Cyrila)
17. Moravská legenda
18. Pápežské listy (16 listov)

Text ŽK a ŽM vychádza z vydania 1934, na niektorých miestach bol však modifikovaný a pravopis bol upravený podľa vtedajšej normy. Najvýraznejší rozdiel predstavuje doplnenie veľkého množstva vysvetľujúcich a doplňujúcich poznámok k textu. Prekladateľov doslov na konci publikácie takisto vychádza z vydania 1934, ale je na mnohých miestach rozšírený. Doplnené boli najmä poznámky k novopreloženým textom, ale aj novšia literatúra a novšie názory na autorstvo ŽK a ŽM.

Väčšina doplnených slovanských prameňov bola preložená z diela P. A. Lavrova *Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности*,¹⁹ časť z vydania A. Teodorova-Balana *Кириль и Методи*²⁰ a v jed-

---

¹⁸ Ján Stanislav: *Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách a listoch*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1950. 233 s.

¹⁹ Петр Алексеевич Лавров: *Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности*. Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1930.

²⁰ Александър Теодоров-Баланъ: *Кириль и Методи*. Свезка 1. София: Държавна печатница, 1920. Свезка 2. София: Държавна печатница, 1934.

nom prípade (Rozprava o písmenách mnícha Chrabra) sa J. Stanislav odvoláva na Jordana Ivanova a jeho *Български старини из Македония*²¹ a Weingartovu chrestomatiu.²² V doslove uvádza J. Stanislav aj niekoľko ďalších publikácií, ktoré pri prekladaní použil.

Pri niektorých prameňoch vyslovene uvádza, podľa čoho ich prekladal, inde to možno dedukovať napríklad podľa usporiadania prameňov. Prvé tri proložné (synaxárové, krátke) životy sv. Cyrila a Metoda prekladal J. Stanislav z vydania A. Teodorova-Balana, ktorý má tieto tri texty rovnako usporiadané, zatiaľ čo P. A. Lavrov ich má usporiadané inak. Sú to prvé tri texty druhého zväzku diela A. Teodorova-Balana a tiež prvé tri texty dodané oproti vydaniam 1933 a 1934 do publikácie J. Stanislava.

Čo sa týka latinských prameňov, Rímska legenda (nazývaná tiež Italská legenda alebo Latinský krátky život Konštantína) bola preložená podľa českého prekladu J. Perwolfa v publikácii *Fontes rerum Bohemicarum – Prameny dějin českých* z roku 1873 a Moravská legenda (Tempore Michaelis imperatoris) bola preložená podľa českých prekladov J. Perwolfa (1873)²³ a Jaroslava Ludvikovského.²⁴ Pápežské listy preložil čiastočne J. Stanislav z latinčiny z publikácie Františka Pastrnka *Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda* (1902) a čiastočne Ján Horecký a Miloslav Okál podľa *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I.*²⁵

Texty pritom J. Stanislav prekladal postupne, napríklad preklad prvých dvoch slovanských životov svätého Nauma Ochridského publikoval v r. 1941 v časopise *Elán*,²⁶ niektoré ďalšie texty v knihe *Po stopách predkov*.²⁷

Publikácia *Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách a listoch* je asi podnes najrozsiahlejšie vydanie cyrilo-metodských prameňov, ktorému sa môže rovnať len vydanie *Prameňov k dejinám Veľkej Moravy* P. Ratkoša.

Ján Stanislav a jeho preklad životov Klimenta (1950)

V tom istom roku publikoval Ján Stanislav v osobitnej monografii *Osudy Cyrila a Metoda a ich učeníkov v Živote Klimentovom*²⁸ aj preklad obidvoch

²¹ Йордан ИВАНОВ: Български старини из Македония. 2. doplnené vydanie. София: Държавна печатница, 1931.

²² Miloš WEINGART: Texty ke studiu jazyka a písemnictví staroslověnského. Praha: vl. nákl., 1938.

²³ Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých. Díl 1. Životy svatých a některých jiných osob nábožných. Praha: Museum Království českého, 1873.

²⁴ Preklad vyšiel v publikácii *Na úsvitu křesťanství. Z naší literární tvorby doby románské v století IX.- XIII.* Red. Václav Chaloupecký. Praha: Evropský literární klub, 1942.

²⁵ Gustav FRIEDRICH: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I.* Praha: 1904-1907.

²⁶ Ján STANISLAV: Dve legendy o živote Nauma. In: *Elán*. Mesačník pre literatúru a umenie, roč. 11, 1940-41, č. 5, s. 7.

²⁷ Ján STANISLAV: *Po stopách predkov*. Staroslovenská čítanka pre vyššie triedy stredných škôl. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1948.

²⁸ Ján STANISLAV: *Osudy Cyrila a Metoda a ich učeníkov v Živote Klimentovom*. Bratislava: Tatran, 1950.

gréckych životov svätého Klimenta Ochridského – (Dlhý) Život Klimenta od sv. Teofylakta Ochridského a Krátky grécky život Klimenta od Dimitria Chomatiana – s rozsiahlym komentárom a množstvom poznámok. Pri svojom preklade vychádzal z ruského prekladu N. L. Tunického²⁹ a hlavne bulharského prekladu D. T. Laskova.³⁰ V úvodnej štúdií o tom píše: „V našom preklade sa pridržame Tunického ruského prekladu. Miestami sa prichyľujeme k prekladu D. T. Laskova, ktorý je tiež veľmi dobrý. Na dôležitejších miestach sme sa pozerali do gréckeho textu. Naš preklad s gréckym originálom porovnal docent Dr. M. Okál.“³¹ V závere kapitoly o vydaniach a prekladoch textu však píše na margo D. T. Laskova: „Tento preklad a poznámky používame v našom vydaní.“³² Stanislavov preklad je podnes jediným úplným slovenským prekladom Dlhého i Krátkeho života Klimenta.

Alojz Miškovič a jeho preklad ŽK a ŽM (1963)

V roku 1963 na stránkach časopisu Duchovný pastier publikoval svoj preklad Života Konštantína-Cyrila a Života Metoda rímskokatolícky kňaz a filológ Alojz Miškovič. Preklad s poznámkami vychádzal na pokračovanie, v prvom čísle bol uverejnený aj úvod k textom. K samému prekladu uvádza len to, že ŽK prekladal podľa chilendarského rukopisu zo 17. storočia a ŽM podľa rukopisu Uspenského chrámu z 12. storočia s prihliadnutím k ďalším rukopisom, pravdepodobne podľa edície F. Grivca a F. Tomšiča.³³

Peter Ratkoš: Pramene k dejinám Veľkej Moravy (1964, 1968)

V roku 1964 vyšlo prvé vydanie a o štyri roky neskôr druhé, doplnené a opravené vydanie diela Petra Ratkoša *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*.³⁴ V Druhom vydaní pribudlo 11 prameňov a prílohy – ukážky z 19 pramenných textov v pôvodných jazykoch v rozsahu 98 strán a rozšírená bola aj obrazová príloha. Cieľom publikácie bolo podať texty prameňov k celým dejinám Veľkej Moravy, pramene cyrilo-metodské teda tvoria len časť tejto rozsiahlej publikácie. Napriek tejto skutočnosti je to čo do objemu jedna z najobsiahlejších zbierok cyrilo-metodských prameňov preložených do slovenčiny. Na prekladoch sa okrem P. Ratkoša podieľali aj ďalší odborníci, vo vzťahu k cyrilo-metodským prameňom to

---

²⁹ Н. Л. Туницкий: Материалы для истории, жизни и деятельности учеников свв. Кирилла и Меодия. Сергиев Посад, 1918.

³⁰ Д. Т. Ласков: Житие на св. Климента Охридски. София: Св. Синод на Българска църква – Държавна печатница, 1916.

³¹ Ján STANISLAV: Osudy Cyrila a Metoda a ich učeníkov v Živote Klimentovom, s. 15.

³² Ján STANISLAV: Osudy Cyrila a Metoda a ich učeníkov v Živote Klimentovom, s. 19.

³³ FRANCISCUS GRIVEC – FRANCISCUS TOMŠIČ: Constantinus et Methodius Thessalonicensis. Fontes. (Radovi Staroslavenskog instituta. Knjiga 4.) Zagreb: Staroslavenski institut, 1960.

³⁴ Peter RATKOŠ: Pramene k dejinám Veľkej Moravy. 1. vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964. 459 s. Peter RATKOŠ: Pramene k dejinám Veľkej Moravy. 2. opravené a rozšírené vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968. 532 s.

boli Alojz Miškovič (preložil ŽK a ŽM), M. Vyvíjalová, J. Trochta a J. Pavelek (preložili niektoré latinské pramene).

Peter Ratkoš: Veľkomoravské legendy a povesti (1977)

Peter Ratkoš vydal v roku 1977 (druhé vydanie vyšlo v r. 1990) výber cyrilo-metodských prameňov v slovenskom preklade pod titulom *Veľkomoravské legendy a povesti*.³⁵ Pomerne útlá kniha prekvapí svojím bohatým obsahom a prináša tiež preklady takých prameňov, ktoré dovtedy (a ani neskôr) už do slovenčiny preložené neboli. Ide o pramene hymnografického charakteru, konkrétne o Službu svätému Cyrilovi a úryvky zo Služby svätému Metodovi. Text ŽK a ŽM je podľa prekladu A. Miškoviča, ale bol P. Ratkošom opätovne mierne upravený a vykazuje isté rozdiely aj oproti vydaniam v diele *Pramene k dejinám Veľkej Moravy* (1964 aj 1968). Niektoré rozdiely v textoch ukážeme nižšie pri porovnaní jednotlivých vydání.

Eugen Pauliny – Šimon Ondruš: Život a dielo Metoda (1985)

K 1100. výročiu smrti svätého Metoda pripravili Eugen Pauliny a Šimon Ondruš publikáciu s prekladmi prameňov s názvom *Život a dielo Metoda prvoučiteľa národa slovienskeho*.³⁶ Ocenit' treba preklady prameňov právneho charakteru (Súdny zákonník pre svetských ľudí, Ustanovenia svätých otcov) a homiletické pramene (Napomenutie k vladárom, Napomenutie k pokániu a Epifaniova homília), čo prirodzene vyplýva z Metodovej právnickej kompetencie a charakteru jeho tvorby. Publikácia uvádza aj preklad niektorých úryvkov zo Služby Metodovi; kvantitatívne je preklad skromnejší ako v diele P. Ratkoša *Veľkomoravské legendy a povesti* a navyše úplne ignoruje štruktúru služby ako bohoslužobného textu.

Štefan Vragaš: Život sv. Konštantína-Cyrila a Život sv. Metoda (1986)

V roku 1986 bol prvý raz publikovaný preklad ŽK a ŽM od Štefana Vragaša v knihe s názvom *Život sv. Konštantína-Cyrila a Život sv. Metoda*. Text bol potom ešte dva razy publikovaný v nezmenenej podobe.³⁷ Obidve vydania na Slovensku (1991, 1994) ilustroval Stano Dusík. Š. Vragaš pri preklade vychádzal z edície F. Grivca a F. Tomšiča³⁸ a opieral sa aj o slovenské vydania J. Stanislava a P. Rat-

---

³⁵ Peter RATKOŠ: *Veľkomoravské legendy a povesti*. Bratislava: Tatran, 1977. 172 s. V roku 1990 vyšlo druhé vydanie v tom istom vydavateľstve.

³⁶ Eugen PAULINY – Šimon ONDRUŠ: *Život a dielo Metoda prvoučiteľa národa slovienskeho*. Bratislava: Tatran, 1985. 199 s.

³⁷ Štefan VRAGAŠ: *Život sv. Konštantína-Cyrila a Život sv. Metoda*. Podľa staroslovienskeho textu a iných doterajších prekladov pripravil a úvod napísal Štefan Vragaš. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1986. 104 s. 2. vydanie: *Život Konštantína-Cyrila a Život Metoda*. Martin: Matica slovenská, 1991 (s úvodnou štúdiou A. Bagina). 91 s. 3. vydanie: *Život Konštantína-Cyrila a Život Metoda*. Martin: Matica slovenská, 1994 (s úvodnou štúdiou A. Bagina a záverečnou štúdiou Š. Vragaša). 99 s.

³⁸ FRANCISCUS GRIVEC – FRANCISCUS TOMŠIČ: *Constantinus et Methodius Thessalonicenses*.

koša, o český preklad Josefa Vašicu a nemecký preklad Norberta Randowa, pričom jeho cieľom bola modernejšia interpretácia textu, aby bol text dostupnejší širšej čitateľskej verejnosti.³⁹

V roku 2013 vyšiel text ešte dva razy, v publikácii *Pramene o živote svätých Cyrila a Metoda a ich učeníkov* (o ktorej bude ešte reč nižšie), kde boli čiastočne upravené biblické citácie v texte, a samostatne v Karmelitánskom nakladateľstve.⁴⁰ Text vydaný Karmelitánskym nakladateľstvom editorsky upravila Martina Grochálová a líši sa od predošlých vydaní nielen úpravou biblických citátov, ale aj niektorými drobnými štylistickými úpravami. Publikáciu ilustroval a graficky upravil Miroslav Cipár. Kniha vyšla vo vysokom náklade, vďaka čomu bola jej predajná cena veľmi nízka. Na ukážku uvádzame rozdiel medzi dvoma verziami textu (úryvok je zo záveru X. kapitoly ŽK):

<i>1986, 1991, 1994 (aj v Pramene 2013):</i>	<i>Karmelitánske nakladateľstvo 2013:</i>
A keďže si sa od neho naučil všetky knihy Písma, všetko si <u>po poriadku</u> vysvetlil, dosýta si nás všetkých <u>nasladil</u> medovými slovami svätých kníh.	A keďže si sa od neho naučil všetky knihy Písma, všetko si <u>poporiadku</u> vysvetlil, dosýta si nás všetkých <u>naplnil</u> medovými slovami svätých kníh.

Slovensko očami cudzincov (1999)

V roku 1999 vyšla v rámci edície *Pramene* k dejinám Slovenska a Slovákov (ako jej druhý zväzok) publikácia *Slovensko očami cudzincov*.⁴¹ Autorský, resp. prekladateľský kolektív viedol Richard Marsina, okrem neho sa na príprave publikácie autorsky podieľali Ján Steinhübel, Ján Lukačka a Ján Pauliny. Kniha sprístupňuje pramene, ktoré sa viažu k územiю Slovenska od 6. do 10. storočia, cyrilo-metodské pramene tvoria teda len časť publikovaných prameňov. Vyzdvihnúť treba najmä preklady početných diplomatických prameňov. Táto publikácia sa čiastočne vymyká z nášho prehľadu, keďže v mnohých prípadoch nepublikuje úplné texty prameňov, ale len výber z nich. Napríklad zo ŽK publikuje len kapitoly II.-IV., XIV., XVII. a XVIII. v preklade Jána Lukačku. Zo ŽM publikuje väčšinu, ale nie celý text, čo však nie je v úvode k prameňu jasne uvedené; v texte je to aspoň naznačené tromi čiarkami. Pri Prvom slovanskom živote Nauma však nie je ani len naznačené, že text nie je úplný (chýba skoro polovica prameňa). Práve túto neoznačovanú neúplnosť mnohých prameňov hodnotíme ako najväčší nedostatok

---

³⁹ Ľubor MATEJKO: Život sv. Konštantína Cyrila a Život sv. Metoda. In: *Slavica Slovaca*, roč. 30, 1995, č. 1, s. 69-70.

⁴⁰ Štefan VRAGAŠ: Život Konštantína Cyrila a Život Metoda. Bratislava: Karmelitánske nakladateľstvo, 2013. 124 s.

⁴¹ Richard MARSINA a kol.: Slovensko očami cudzincov. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999. 311 s.

publikácie. Napriek tomu, najmä pre značné množstvo sprístupnených prameňov, sme považovali za užitočné ju zaradiť do nášho prehľadu.

Pramene o živote svätých Cyrila a Metoda a ich učeníkov (2013)

V roku 2013 vyšla publikácia *Pramene o živote svätých Cyrila a Metoda a ich učeníkov*,⁴² ktorej zostavovateľom je autor tohto príspevku. Obsahuje 14 prameňov, z toho 10 je prevzatých zo starších vydání a štyri sú novými prekladmi:

1. Život Konštantína-Cyrila [preklad Š. Vragaš]
2. Život Metoda [preklad Š. Vragaš]
3. Latinský krátky život Konštantína-Cyrila (Italská legenda) – časť [preklad P. Ratkoš]
4. Slovo na prenesenie ostatkov svätého Klimenta [preklad P. Ratkoš]
5. Pochvala svätému Cyrilovi [preklad P. Ratkoš]
6. Pochvalné slovo svätým Cyrilovi a Metodovi [preklad P. Ratkoš]
7. Život Klimenta (od sv. Teofylakta Ochridského) [preklad J. Stanislav]
8. Krátky život Klimenta [preklad J. Stanislav]
9. Prvý slovanský život Nauma [nový preklad – A. Škoviera]
10. Druhý slovanský život Nauma [nový preklad – A. Škoviera]
11. Tretí slovanský život Nauma [nový preklad – A. Škoviera]
12. O písmenách mnícha Chabra [preklad P. Ratkoš]
13. Zoznam bulharských arcibiskupov [nový preklad – A. Škoviera a D. Škoviera]
14. Rozprávanie o dávnych časoch (Nestorova kronika) – úryvok [preklad P. Ratkoš]

Táto publikácia po 63 rokoch opätovne sprístupnila slovenskému čitateľovi úplný preklad Života Klimenta od Teofylakta Ochridského a po prvý raz sprístupnila Zoznam bulharských arcibiskupov v slovenskom preklade.

Kompilát Milana Ďuricu (2013)

V roku 2013 vyšlo ešte jedno vydanie ŽK a ŽM pod názvom *Život Konštantína a Život Metoda. Panónske legendy*.⁴³ Na titulnej strane je uvedené „Texty podľa vedeckých prepisov upravil a úvodnú úvahu napísal Milan S. Ďurica.“ Publikáciu ilustroval Stano Dusík. Najvýraznejšou charakteristickou črtou diela je zmena formy *sloviensky* na *slovenský* a *Rastislav* na *Rastic*, čo bol, zdá sa, aj dôvod pre vznik tohto textu. Publikácia až nápadne pripomína vydanie prekladu Štefana Vragaša z rokov 1991 a 1994 z toho istého vydavateľstva, a to nielen tým, že knihu

---

⁴² *Pramene o živote svätých Cyrila a Metoda a ich učeníkov*. Zostavil Andrej Škoviera. Bratislava: PostScriptum, 2013. 200 s.

⁴³ *Život Konštantína a Život Metoda. Panónske legendy*. Texty podľa vedeckých prepisov upravil a úvodnú úvahu napísal Milan S. Ďurica. Martin: Matica slovenská, 2013. 56 s.

ilustroval takisto Stano Dusík a na jej prebal bola použitá totožná ilustrácia, ale aj zhodnými rozmermi knihy 250 x 205 mm, pričom treba podotknúť, že nejde o veľmi častý rozmer kníh. Dielo vôbec neobsahuje vysvetľujúce poznámky k textom, čo je zarážajúce vzhľadom na jeho určenie širokej čitateľskej verejnosti.

Ukážka z jednotlivých slovenských vydání

Na ilustráciu rozdielov a závislostí medzi jednotlivými textami sme si zvolili začiatok 15. kapitoly ŽK. Podčiarknutia v textoch sú naše vlastné, doplnili sme ich, aby sme zvýraznili významné rozdiely, pričom sme niekedy zvýraznili aj drobné rozdiely, ak išlo o rozdiely medzi jednotlivými verziami jedného prekladu.

Cirkevnoslovenský text ŽK XV. (začiatok)⁴⁴

Дошѣдъшѣ же ѿмоу Моравы, съ великою чыстѣю приѣтъхъ его Растиславъ и ѹченикы събрахъ въздѣтъ и оучити. Вѣкорѣ же възъ црковнымъ чинь прѣимъ [прѣдложи и / прѣложъ], наоучи ѿ оутрѣнницъ [оутрѣнѣ] часовымъ [часовъ / годинамъ / годинаѣ], [и обѣднѣи] и вечернѣи и павечернѣи [повечернѣи] и чаннѣи служѣѣ. [и тамо остави и нини ѹченїа, грамматикѣю и мѣстикѣю, пребывѣтъ тамо во моравѣ мѣсяценъ четирндесятъ и абѣе по пророческимъ словъ исполнѣося.] И шѣврѣзоше се пророчьскомъ словесе оушеса глаоухынхъ и оуслышаше книжнаѣ словеса, и ѿзыкы ясьнъ бысть гоугнивынхъ. Богъ же [ѿ] възвеселъ ѿ семь [вельми], а дѣволъ постыдѣ.

Растецѣшѣ же божїю оученїю, злы завистивынъ испрѣва трыклеты дѣволъ, не трыпе сего добра, нъ възшѣдъ къ своеу съсоуду и начетъ многынъ въздвизати, глаголюе намъ: не славитъ се богъ ѿ семь. Аще бо би ѿмоу сице годѣ было, то не бы ли могъ сътворити, да быше и ѿнъ испрѣва пимены пишѣще верѣды своеу славили бога? Нъ трѣи ѿзыкы есть тькмо избралъ: ѿверенскынъ и грѣцкы и латинскынъ, имже догтоитъ богоу славу въздати. Бѣхъ же се глаголюще латинѣи [и фразеѣтти / и проучѣтти] съпрѣчѣтнѣи, арїерен [архнерѣи] и еренъ и оученици [и съ прочими оучителн]. И бракъ же се [Сбравшесѣ] съ ними, яко Давидъ съ иноплемѣнныкы, книжнѣи словеси побѣждъ ѿ, нарече ѿ трѣиѣзычныкы, яко Пилатѣу тако написавшѣ на титлѣ господни.

J. Stanislav: Životy 1933 a 1934 (sú identické):

Keď prišiel na Moravu, s veľkou cťou prijal ho Rastislav, a učeníkov shromažďiac, oddal ich učiť.

⁴⁴ Uvádzame podľa chilendarského rukopisu z vydania Franciscus GRIVEC – Franciscus TOMŠIČ: Constantinus et Methodius Thessalonicenses, s. 131-132, pričom uvádzame v hranatých zátvorkách dôležitejšie rozdiely v iných rukopisoch. Por. aj Петр Алексеевич ЛАВРОВ: Материалы по истории возникновения, s. 28 a 61.

Čoskoro celý cirkevný poriadok preložiac, naučil ich raňajšej službe božej, hodinkám, nešporom, večernej službe a obradom sviatostným.

I otvorily sa, podľa slov prorokových, uši hluchých, aby počuly slová písma, a jazyk zajakavých jasným sa stal (Iz. 35. 5; 32. 4). Boh sa zaradoval tomu, a diabol zahanbil.

Odporcovia slovanskej bohoslužby

Keď rástlo božie učenie, zlý závistník odprvu, prekliaty diabol, netrpel tohto dobra, ale vojdúc do svojich nádob, začal mnohých popúdzat', hovoriac im: „Neoslavuje sa Boh týmto, lebo keby mu to milé bolo, tak či by nebol mohol učiniť, aby i títo od začiatku písmenami píšuc reči svoje, slávlí Boha? Ale len tri jazyky vyvolil: hebrejský, grécky a latinský, ktorými sa sluší slávu Bohu vzdávať.“

I boli toto hovoriaci latinskí duchovní, arcikňazi, kňazi a učenici. Boriac sa s nimi, ako Dávid s cudzozemcami, (i) slovami Písma porážajúc ich, nazval ich trojjazyčníkmi (a pilátnikmi), lebo Pilát bol tak napísal na nadpise Pánovom.

J. Stanislav: Životy, 1950, s. 43-44:

Keď prišiel na Moravu, s veľkou ct'ou prijal ho Rastislav, a učenikov shromaždiac, oddal ich učiť.

Čoskoro celý cirkevný poriadok preložiac, naučil ich raňajšej službe božej, hodinkám, večierni (t. j. nešporom), povečernici (t. j. večernej službe) a omšovej službe.

I otvorily sa, podľa slov prorokových, uši hluchých, aby počuly slová písma, a jazyk zajakavých jasným sa stal (Iz. 35. 5; 32. 4). Boh sa zaradoval tomu, a diabol zahanbil.

Odporcovia slovienskej bohoslužby

Keď rástlo božie učenie, zlý závistník odprvu, prekliaty diabol, netrpel tohto dobra, ale vojdúc do svojich nádob, začal mnohých popúdzat', hovoriac im: „Neoslavuje sa Boh týmto, lebo keby mu to milé bolo, tak či by nebol mohol učiniť, aby i títo, od začiatku písmenami píšuc reči svoje, slávlí Boha? Ale len tri jazyky vyvolil: hebrejský, grécky a latinský, ktorými sa sluší slávu Bohu vzdávať.“

I boli toto hovoriaci latinskí duchovní, arcikňazi, kňazi a učenici. Boriac sa s nimi ako Dávid s cudzozemcami, (i) slovami Písma porážajúc ich, nazval ich trojjazyčníkmi (a pilátnikmi), lebo Pilát bol tak napísal na nadpise Pánovom.

* Okrem toho J. Stanislav v tomto vydaní v poznámke pod čiarou dopĺňa aj variantné znenie jedného rukopisu ŽK s významnou odchýlkou (podľa Lavrovových Materialov):

Keď prišiel na Moravu, s veľkou ct'ou prijali ho kniežatá Rastislav a Svätopluk, do svojho paláca ho voviedli a veľkú česť mu vzdali. On poradiac sa s kniežatami, aby mu učenikov shromaždily, aby im vštepil písmo a náuku. Ony skoro prikázané im učinily a shromaždily mládencov päťdesiat. On ich požehnal a dal im knihy. Tí mládenci božou milosťou prospievali v učení, jed-

ni v slovienskom, druhí však v gréckom, aby rozumeli silu Písma. A tak ich naučil raňajšej službe božej i hodinkám i večierni i povečernici (t. j. večernej službe) i tajomnej službe, a tam ustanovil i iné učenia: gramatiku i muziku.

A. Miškovič: Duchovný pastier, roč. 38, 1963, č. 3-4, s. 70:

Keď prišiel na Moravu, s veľkou úctou prijal ho Rastislav a keď zhromaždil učeníkov, oddal mu ich na učenie. Onedlho preložil celý cirkevný poriadok a naučil ich raňajšej službe Božej, hodinkám, večierni, povečernici i tajnej službe (omša). I otvorili sa, podľa prorokových slov (*Iz 35, 5*), uši hluchých a počuli slová písma a jazyk jachtavých jasným sa stal (*Iz 35, 5; 32, 4*). Boh sa však tomu zaraďoval a diabol zahanbil.

Keď Božie učenie rástlo, odprva zlý závistník (*Jo 8, 4*), prekliaty diabol, neziesol toto dobro, ale vošiel do svojich nádob, začal mnohých popúdzat' a hovoril im: Neoslavuje sa Boh takto. Lebo keby mu to bolo milé, či by nebol mohol učiniť, aby aj títo odprvu písali svoje reči písmenami a slávili Boha? Ale len tri jazyky vybral: hebrejský, grécky a latinský, ktorými sa patrí chválu Bohu vzdávať. Boli to však, čo tak hovorili, latinskí a franskí duchovní, jaspristi (arcikňazi), kňazi a učeníci. Bojoval s nimi, ako Dávid s inoplemenníkmi, slovami Písma ich premohol a nazval ich trojrečovcami i pilátnikmi, lebo Pilát tak písal v nápise (kríža) Pánovom.

P. Ratkoš: Pramene, 1. vydanie, 1964, s. 245-246: (upravený preklad A. Miškoviča)

Keď prišiel na Moravu, s veľkou úctou prijal ho Rastislav a keď zhromaždil učeníkov, oddal mu ich na učenie. A onedlho preložil celý cirkevný poriadok, naučil ich raňajšej službe božej, hodinkám, večierni, povečernici i tajnej službe (omši) <a tam nechal (učit') aj iné nauky, gramatiku i muziku>. I otvorili sa, podľa prorokových slov (*Iz. 35, 5*), uši hluchých a počuli slová Písma a jazyk jachtavých jasným sa stal (*Iz. 35, 5; 32, 4*). Boh sa však tomu zaraďoval a diabol zahanbil.

Keď rástlo božie učenie, odprvu zlý závistník (*Jo 8, 4*), prekliaty diabol, neziesol toto dobro, ale vošiel do svojich nádob, začal mnohých popúdzat' a hovoril im: Neoslavuje sa Boh takto. Lebo keby mu to bolo milé, či by nebol mohol učiniť, aby aj títo odprvu písali svoje reči písmenami a slávili Boha? Ale len tri jazyky vybral: hebrejský, grécky a latinský, ktorými sa patrí Bohu chválu vzdávať. Boli to však, čo tak hovorili, latinskí <a franskí> duchovní, archipresbyteri (jäspristi) s kňazmi a učeníkmi. Bojoval s nimi ako Dávid s inoplemenníkmi, slovami Písma ich premohol a nazval ich trojrečovcami <i pilátnikmi>, lebo Pilát tak písal v nápise (kríža) Pánovom.

P. Ratkoš: Pramene, 2. vydanie, 1968, s. 225-226: (upravený preklad A. Miškoviča)

Keď prišiel na Moravu, s veľkou úctou prijal ho Rastislav a keď zhromaždil učeníkov, oddal mu ich na učenie. A onedlho preložil celý cirkevný poriadok,

naučil ich raňajšej službe božej, hodinkám, večierni, povečernici i tajnej službe (*omši*) <a tam nechal (*učiť*) aj iné náuky, gramatiku i muziku>. I otvorili sa, podľa prorokových slov (*Iz. 35, 5*), uši hluchých a počuli slová Písma a jazyk jachtavých jasným sa stal (*Iz. 35, 5; 32, 4*). Boh sa však tomu radoval a diabol zahanbil.

Keď rástlo božie učenie, odprvu zlý závistník (*Jo. 8, 4*), prekliaty diabol, neznesol toto dobro, ale vošiel do svojich nádob, začal mnohých popúdzat' a hovoril im: Neoslavuje sa Boh takto. Lebo keby mu to bolo milé, či by nebol mohol učiniť, aby aj títo odprvu písali svoje reči písmenami a slávil Boha? Ale len tri jazyky vybral: hebrejský, grécky a latinský, ktorými sa patrí Bohu chválu vzdávať. Boli to však, čo tak hovorili, latinskí <a franskí> duchovní, archipresbyteri (*jäšprišti*) s kňazmi a učeníkmi. Bojoval s nimi ako Dávid s inoplemenníkmi, slovami Písma ich premohol a nazval ich trojrečovcami <i pilátnikmi>, lebo Pilát tak písal v nápise (*kríža*) Pánovom.

P. Ratkoš: Veľkomoravské legendy (1977), s. 39: (upravený preklad A. Miškoviča)

Keď prišiel na Moravu, s veľkou úctou prijal ho Rastislav a keď zhromaždil učeníkov, oddal mu ich na učenie. A onedlho preložil celý cirkevný poriadok, naučil ich raňajšej službe božej, hodinkám, večierni, povečernici i tajnej službe (*omši*) a tam nechal (*učiť*) aj iné náuky, gramatiku i muziku. I otvorili sa, podľa slov prorokových, uši hluchých a počuli slová Písma a jazyk jachtavých jasným sa stal. Boh sa však tomu radoval a diabol zahanbil.

Keď rástlo božie učenie, odprvu zlý závistník, prekliaty diabol, neznesol toto dobro, ale vošiel do svojich nádob, začal mnohých popudzovať a hovoril im: Neoslovuje sa Boh takto. Lebo keby mu to bolo milé, či by nebol mohol učiniť, aby aj títo odprvu písali svoje reči písmenami a slávil boha? Ale iba tri jazyky vybral: hebrejský, grécky a latinský, ktorými sa patrí bohu chválu vzdávať. Boli to však, čo tak hovorili, latinskí a franskí duchovní, archipresbyteri (*jäšprišti*) s kňazmi a učeníkmi. Bojoval s nimi ako Dávid s cudzozemcami, slovami Písma ich premohol a nazval ich trojjazyčníkmi a pilátnikmi, lebo Pilát tak písal v nápise na kríži Pánovom.

Slovensko očami cudzincov (1999), s. 177: (preklad J. Lukačku)

Keď prišiel na Moravu, s veľkou úctou ho prijal Rastislav, zhromaždil učeníkov a zveril mu ich na učenie. A (*Konštantín*) onedlho preložil celý cirkevný poriadok, naučil ich rannú službu Božiu, hodinky, nešpory, kompletárium i omšové obrady. A otvorili sa podľa slov prorokových uši hluchých, aby počuli slová Písma, a jazyk jachtavých sa jasným stal. Boh sa tomu veľmi zaradoval a diabol bol zahanbený.

Keď sa Božie učenie takto rozrastalo, diabol, oddávna zlý závistník, ktorý neznášal toto dobro, ale vstúpil do svojich nástrojov a začal mnohých podpichovať hovoriac im: „Týmto spôsobom sa Boh neoslavuje. Lebo keby mu to bolo milé, či by nebol mohol učiniť, aby aj títo od začiatku zapisovali svoje slová (*vlastnými*)

písmenami a tak slávlí Boha? Ale on len tri jazyky vybral – hebrejský, grécky a latinský, ktorými sa patrí vzdávať Bohu chválu.“ Takto hovorili latinskí a franskí duchovní, veľkňazi a ich učeníci.

A keď s nimi bojoval ako Dávid s cudzincami, získavajúc víťazstvo slovami Písma, nazval ich trojjazyčníkmi, pretože Pilát tak napísal v nápise na kríži Pánovom.

Š. Vragaš: *Život sv. Konštantína 1986, 1991, 1994, 2013 (aj v Pramene 2013)*:

Keď prišiel na Moravu, Rastislav ho prijal s veľkou úctou, zhromaždil učeníkov a oddal mu ich na učenie. Čoskoro preložil celý cirkevný poriadok, naučil ich rannému oficiu, hodinkám, večierni (t. j. večernému oficiu), povečernici (t. j. kompletóriu) a tajnej službe (t. j. omši). I otvorili sa, podľa prorokových slov, uši hluchých a počuli slová Písma a jazyk jachtavých sa stal zreteľný⁴⁵ (Iz 35, 5; 32, 4). Boh sa tomu zaradoval a diabol zostal zahanbený.

Keď rástlo Božie učenie, prekliaty diabol, zlý závistník od počiatku, nezniezol toto dobro ale vošiel do svojich nádob, začal mnohých popudzovať, hovoriac im: „Takto sa Boh neoslavuje. Veď keby mu to bolo milé, či by nebol mohol urobiť, aby aj títo od počiatku písali svoje reči písmenami, a tak slávlí Boha? Ale len⁴⁶ tri jazyky si vyvolil: hebrejský, grécky a latinský, ktorými sa svedčí vzdávať Bohu chválu.“ Boli to však, čo takto vraveli, latinskí duchovní, arcikňazi, kňazi a učeníci. Bojujúc s nimi ako Dávid s cudzozemcami, premohol ich slovami Písma a nazval ich trojjazyčníkmi (a pilátnikmi), lebo Pilát tak napísal v Pánovom nápise.

Kompilát M. S. Ďuricu (2013), s. 38:

Keď prišiel na Moravu, Rastic ho prijal s veľkou úctou, zhromaždil učeníkov a odovzdal mu ich na učenie. A onedlho preložil celý cirkevný poriadok, naučil ich rannej službe Božej, hodinkám, večierni, povečernici a tajnej službe. I otvorili sa, podľa prorokových slov, uši hluchých, a počuli slová Písma a jazyk jachtavých sa stal zreteľným (Iz. 35, 5; 32, 4). Boh sa tomu zaradoval a diabol zostal zahanbený.

Keď Božie učenie rástlo, prekliaty diabol, zlý závistník od počiatku, nezniezol toto dobro, ale vošiel do svojich nádob, začal mnohých popudzovať a hovoril im: „Takto sa Boh neoslavuje. Lebo keby mu to bolo milé, či by nebol mohol učiniť, aby aj títo odprvu písali svoje reči písmenami, a tak slávlí Boha? Ale on si vyvolil iba tri jazyky: hebrejský, grécky a latinský, ktorými sa svedčí vzdávať Bohu chválu.“ Boli to však, čo takto vraveli, latinskí duchovní, arcipresbyteri s kňazmi a učeníkmi. Bojoval s nimi ako Dávid s cudzozemcami, premohol ich slovami Písma a nazval ich trojjazyčníkmi a pilátnikmi, lebo Pilát tak napísal v nápise Pánovom.

---

⁴⁵ Vo vydaní Karmelitánskeho nakladateľstva 2013: „stal sa zreteľný“.

⁴⁶ Vo vydaní Karmelitánskeho nakladateľstva 2013: „No iba tri jazyky“.

Komentár

Nebudeme sa púšťať do analýzy prekladateľských postupov,⁴⁷ v zvolenom úryvku ŽK len poukážeme na použitú terminológiu pri výpočte Konštantínom preložených bohoslužieb. Preklad *raňajšia/ranná služba Božia* cirkevnoslovanského *оутрѣница/оутрєннѣ* sa opakuje vo všetkých slovenských verziách od prvého prekladu J. Stanislava z r. 1933 až po najnovšie vydania, hoci máme v slovenčine slovo *utiereň*. Jedinou výnimkou v tomto prípade je preklad Š. Vragaša, ktorý použil preklad *ranné ofcium*, čo je prekvapujúce, keďže *ofcium* je slovo príznakové pre latinský obrad a navyše sa v tomto kontexte ani v latinskom obrade nezvykne používať.⁴⁸ Ďalším povšimnutiahodným faktom je použitie kalku *povečernica*, ktoré sa počnúc od vydania J. Stanislava z roku 1950 opakuje vo všetkých verziách, hoci máme v slovenčine slovo *povečerie*. Jedinou výnimkou v tomto prípade je preklad J. Lukačku z r. 1999, ktorý použil termín *kompletárium* prevzatý z latinského obradu (v slovenčine sa pritom zväčša používa podoba *kompletórium*). Od verzie prekladu Jána Stanislava z r. 1950 sa vo všetkých ďalších prekladoch použilo slovo *večiereň* prevzaté zo slovenskej terminológie byzantsko-slovanského obradu. Jedinú výnimku v tomto prípade predstavuje opätovne preklad J. Lukačku z r. 1999, ktorý aj v tomto prípade siahol k termínu z prostredia latinského obradu *nešpory* (dnes je pritom v latinskom obrade zaužívaná skôr forma *vešpery*). Z vyššie uvedené vidno, že jednotlivé preklady, resp. verzie, sú v mnohom na sebe závislé, čo je celkom prirodzené. V niektorých prípadoch to však môže mať aj negatívne dôsledky, čo dokladuje použitie termínov *raňajšia/ranná služba* či *povečernica*, ktoré z najstaršieho prekladu ostalo aj v novších prekladoch, hoci prekladatelia sa v čase ich vzniku už mohli oprieť o sformovanú slovenskú terminológiu týchto byzantských bohoslužieb.

Na margo terminológie (večiereň, utiereň, povečerie) treba ešte poznamenať, že Ján Stanislav sa v 30-tych rokoch 20. storočia nemal veľmi o čo oprieť; slovenské gréckokatolícke knihy, kde by sa táto terminológia dala nájsť, ešte neexistovali a terminológia nebola ustálená. Prvý slovenský gréckokatolícky katechizmus, dielo kňaza Ireneja Kondratoviča, vyšiel až v roku 1937.⁴⁹ Skutočnú zmenu v tejto oblasti predstavovali dve vydania knihy *Chváľme Boha* v rokoch 1941 (prvé vydanie) a 1942 (druhé, značne rozšírené vydanie), za ktorými nasledovalo niekoľko

⁴⁷ K analýze slovenských prekladov ŽK a ŽM pozri napr. Ema KROŠLÁKOVÁ: Staroslovienska literatúra a teória prekladu. In: Slavica Slovaca, roč. 27, 1992, č. 1, s. 62-71. Ján HORECKÝ: Život a dielo veľkomoravských vierozvestov. In: Kultúra slova, roč. 26, 1992, č. 7, s. 219-222. Ema KROŠLÁKOVÁ: Výrazové kategórie a ich posuny v slovenských prekladoch Života Konštantína a Život Metoda. In: Zborník k XI. medzinárodnému zjazdu slavistov. Red. F. Miko. Nitra: Vysoká škola pedagogická – Fakulta humanitných vied 1993, s. 7-18.

⁴⁸ Pendantom utierne v latinskom obrade sú ranné chvály (lat. laudes).

⁴⁹ Jaroslav CORANIČ: Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1918-1939. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 250-251.

d’alších slovenských gréckokatolíckych modlitebných knižiek.⁵⁰ Treba oceniť, že J. Stanislav vo vydaní z r. 1950 preklad tohto miesta výrazne vylepšil. Paradoxne, najnovší z prekladov tohto úryvku – preklad J. Lukačku z r. 1999 – siaha k terminológii latinského obradu, a to ešte v archaických podobách, hoci na konci 90. rokov 20. storočia už bola slovenská liturgická terminológia byzantského obradu v základných črtách ustálená a dostupná.

Otázku progresu v prekladoch prameňov možno vnímať aj cez preklad ťažkých či problematických miest v originálnom texte. Jedno z nich predstavuje úsek v XV. kapitole ŽK, kde sa hovorí: „*ѡЦЕ ЧЛОВѢКА [ЧЛОВЕКА] ОУБИЕТИ КТО, ТРИ МЕСЕЦИ ДА ПИЕТИ ВЪ ДРЕВѢННѢ ЧАШИ, А СТЫКАЕШЕ СЕ НЕ ПРИКАСАЕ.*“ Pravdepodobne v pôvodnom znení textu bolo „*члыкь*“, čo bolo neskôr prepisovačmi textu pochopené ako skratka a prečítané ako človek. Je jasné, že tu nešlo o zabitie človeka, ktoré by istotne bolo sankcionované celkom inak, zmysel pôvodného textu však ostáva nejasný a je podnes predmetom diskusií. Vo všetkých slovenských vydaniach je uvedený preklad človek a len dve vydania v poznámke upozorňujú na problematiku tohto miesta. Peter Ratkoš v publikácii *Veľkomoravské legendy a povesti* na konci knihy v poznámkach uvádza: „Tento text si vyžiada hlbší rozbor, pretože tu mohlo v pôvodine stáť iné podobné slovo ako „človek“, ktoré znamenalo tvora alebo človeka chybného, úchylného.“⁵¹ Druhou publikáciou sú *Pramene o živote svätých Cyrila a Metoda a ich učeníkov*, kde sme k prekladu Š. Vragaša doplnili poznámku upozorňujúcu na toto problematické miesto.⁵²

K porovnaniam jednotlivých vydaní prikladáme dve tabuľky. Prvá obsahuje porovnanie Lavrovovho diela *Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности* z roku 1930 a rozličných slovenských súborných vydaní. Z Lavrovovho diela pritom v tabuľke uvádzame len tie texty, ktoré boli preložené do slovenčiny. Druhá tabuľka predstavuje pramene, ktoré preložil a vydal Ján Stanislav v roku 1950 (v publikáciách *Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách a listoch* a *Osudy Cyrila a Metoda a ich učeníkov v Živote Klimentovom*) a porovnanie s inými slovenskými súbornými vydania.

Tabuľka č. 1.

Lavrov: <i>Materialy po istoriji</i>	Stanislav: <i>Životy</i> (1950)	Ratkoš: <i>Pramene 2</i> (1968)	Ratkoš: <i>Veľkom. legendy</i>	Slovensko očami cudzincov	Pramene (2013)
I. Život Konštantína-Cyrila	●	●	●	◐	●
Život Metoda	●	●	●	◐	●

⁵⁰ K tomu pozri Andrej ŠKOVIERA: Časoslov ako modlitba pre celú cirkev v prostredí slovenskej gréckokatolíckej cirkvi. In: Liturgia hodín ako prostriedok novej evanjelizácie. Red. Vojtech Boháč – Martin Tkáč. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, s. 51-57.

⁵¹ Peter RATKOŠ: *Veľkomoravské legendy a povesti*, s. 166.

⁵² *Pramene o živote svätých Cyrila a Metoda a ich učeníkov*, s. 33.

II. <i>Pochvalné slovo sv. Cyrilovi a Metodovi</i> (s. 79nn.)	●	◐	●		●
<i>Pochvala Cyrilovi Filozofovi Klimenta (Ochridského)</i>					
– podľa rukopisu Sevast'janova býv. Rumjancevského múzea (s. 93nn.)	●				
– podľa rukopisu srbského Knižnice Juhosl. akadémie vied (s. 95nn.)		◐	●		●
III. Proložný život Konštantína a Metoda rkp. Belehradskej nár. knižnice (s. 100-101)	●	●			
Proložný Život Cyrila podľa rukopisu Synodálnej knižnice (s. 101-102)	●				
Proložný Život Metoda podľa rukopisu Uspenského soboru z r. 1405 (s. 102-103)	●				
Život Cyrila neskorej redakcie 17. st. (podľa Jacimirského) (s. 103-104)	●				
Rozprávanie o Konštantínovi a Metodovi z Nestorovej kroniky (podľa Lavrentievského rukopisu) (s. 104-106)	●	●			●
Služba sv. Metodovi – doplnok z rkp. Palauzova, teraz v zbierke Sreznevského, vydané Sreznevským			●		
Služba sv. Cyrilovi (strednobulharská) (s. 116-122)			●		
Služba sv. Metodovi (strednobulharská) (s. 122-127)			◐		
V. Rozprávanie o nájdení ostatkov sv. Klimenta – podľa rkp. bývalej Moskovskej duchovnej akadémie (s. 148nn.)			●		●
VI. Zosnutie (Uspenie) Cyrila podľa rkp. zbierky Gilferdinga (s. 154-157)	●				
VII. Solúnska legenda – Slovo Cyrila Filozofa, ako priviedol k viere Bulharov (s. 158-159)					
VIII. Z predslovu k Teológii Jána Exarcha – podľa rkp. Synod. knižnice z 12. stor. (s. 160)	●				
IX. Slávoslovie v Borilovom (bulharskom) synodiku – podľa Popruženka (s. 161)	●				
X. Rozprava o písmenách mnícha Chrabra (s. 162-164)	●	●		●	●

XII. <i>Rozprava o preklade Svätého písma – z Chronografu 1512 (s. 172)</i>	●				
XVI. Prvý slovanský život Nauma (s. 181-182)	●	●	●	◐	●
Druhý slovanský život Nauma (s. 182-184)	●				●
Tretí slovanský život Nauma (s. 184-187)	●				●

Legenda:

- - úplný text
- ◐ - prevažná (alebo značná) časť textu
- ◑ - časť textu
- - zlomok textu

Tabuľka č. 2

Stanislav: Životy (1950)	Stanislav	Ratkoš: Pramene 2. vyd. (1968)	Ratkoš: Veľkom. legendy	Marsina a kol. (1999)	Pramene (2013)
Život Konštantína-Cyrila	●	●	●	◐	●
Život Metoda	●	●	●	◐	●
Život Cyrilov (podľa rkp. Synodálnej knižnice)	●				
Život Metodov (podľa Uspenského rkp.)	●				
Život Konštantína a Metoda (podľa Belehradského rkp.)	●	●			
Zosnutie (Uspenie) Cyrilovo alebo Krátky život Cyrilov	●				
Život Cyrilov (z moldavského rkp. 17. stor.)	●				
Z Nestorovej kroniky (rozprávanie o Konštantínovi a Metodovi)	●	●			●
Pochvalné slovo sv. Cyrilovi a Metodovi	●	◐	●		●
Pochvala Cyrilovi Filozofovi	●	◐	●		●
Rozprava (Skazanie) o písmenách mnícha Chrabra	●	●		●	●
Prvý slovanský život Naumov	●	●	●	◐	●
Druhý slovanský život Naumov	●				●
Tretí slovanský život Naumov	●				●
Z predslovu k Teológii Jána Exarchu	●				
Slávoslovie v Borilovom synodiku	●				
O preložení kníh z gréckeho jazyka na sloviensky (z Chronografu 1512)	●				
Rímska legenda (Latinský krátky život Konštantína-Cyrila)	●		●	◐	●

Moravská legenda	●	●			
Pápežské listy	●	●		●	
J. Stanislav: Osudy C a M (1950)					
Život Klimenta (od Teofylakta)	●	●	●		●
Krátky grécky Život Klimenta	●				●

Doplňujúce postrehy k slovenským prekladom cyrilo-metodských prameňov

Cyrilo-metodské pramene by sme mohli rozdeliť na nasledovné typy:

- hagiografické (životy – legendy)
- homiletické (kazateľské) a katechetické
- hymnografické (bohoslužobné texty)
- diplomatické (listy, listiny)
- dejepisné (kroniky, rozpravy)

Môžeme konštatovať, že existujú značné disproporcie, čo sa týka záujmu prekladateľov o pramene jednotlivých typov. Mnohé pramene, najmä bohoslužobného charakteru, neboli doposiaľ na Slovensku preložené a vydané vôbec. Bohoslužobné texty sú dokladom úcty svätých bratov a ich učeníkov a spolupracovníkov, ale tiež svedectvom o reflexii a percepcii cyrilo-metodského diela a dedičstva. V niektorých prípadoch môžu byť však aj dôležitým svedectvom pre historiografiu.⁵³ Práve v oblasti prekladov bohoslužobných textov máme v slovenskom prostredí asi najväčšie medzery. S výnimkou publikácie Petra Ratkoša *Veľkomoravské legendy a povesti* tento segment v podobných publikáciách chýba prakticky úplne.⁵⁴ Svetlou výnimkou v tomto ohľade je len kánon sv. Demetrovi Solúnskemu, ktorého preklad (spravidla len úryvkov z textu) sa objavuje vo viacerých vydaniach. Doposiaľ úplne absentujú preklady služieb svätému Klimentovi aj svätému Naumovi. Na internete je dostupná služba svätým sedmopočetníkom (časť textu určená na večiereň) v preklade Daniela Škovieru.⁵⁵

Ďalším okruhom prameňov, pri ktorom má slovenská veda medzery, sú homiletické a katechetické diela. S výnimkou Pochvaly sv. Cyrilovi (od Klimenta Ochridského), Pochvalného slova svätým Cyrilovi a Metodovi (autorstvo je otáznave) a Proglasu, nám v slovenčine chýbajú preklady tohto typu prameňov. Pritom len v prípade Klimenta Ochridského poznáme skoro päťdesiat diel, kde je Klimentovo autorstvo isté, a zhruba rovnaký počet diel, kde sa jeho autorstvo predpokladá.⁵⁶

⁵³ Služba svätému Metodovi od Konštantína Preslavského napríklad v prvej piesni utierňového kánona spomína, že Metod opustil „ženu i deti“. Je to jediná takáto zmienka o sv. Metodovi v prameňoch. Por. Peter RATKOŠ: *Veľkomoravské legendy a povesti*, s. 95; Петр Алексеевич ЛЯВРОВ: *Материалы по истории возникновения*, s. 123.

⁵⁴ V publikácii Eugen PAULINY – Šimon ONDRUŠ: *Život a dielo Metoda prvoučiteľa národa slovienskeho*, s. 130-133 sú úryvky zo Služby Metodovi, na čo sme už upozornili vyššie.

⁵⁵ <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/služba-svatym-sedmopocetnikom.html> (04.11.2015) Text bol upravený pre liturgické použitie v prostredí gréckokatolíckej cirkvi.

Na Slovensku doposiaľ neexistuje súborné vedecké vydanie prameňov s paralelnými kritickými originálnymi textami, ktoré by zahŕňalo aj cyrilo-metodské pramene.

Záver

Dielo Jána Stanislava malo a podnes má zásadný význam v oblasti prekladov cyrilo-metodských prameňov do slovenčiny. Mnohé pramene, ktoré preložil a vydal J. Stanislav, odvtedy do slovenčiny neboli preložené a ani znovu vydané. Týka sa to napríklad Slávoslavia v Borilovom synodiku, Rozpravy o preklade Svätého písma a viacerých proložných (synaxárových) životov sv. Cyrila a Metoda. Aj novšie slovenské preklady viacerých prameňov sa často o jeho prácu opierajú a vychádzajú z nej.

Konštatujeme tiež, že mnohé pramene doposiaľ neboli vôbec preložené do slovenčiny a mnohé pramene neboli preložené alebo vydané vyše 40 rokov. Je pochopiteľné, že za komunistického režimu nebolo vydávanie týchto prameňov podporované, keďže základným cieľom väčšiny prameňov bol duchovný osov poslucháčov (teda mali primárne náboženský cieľ, nie historiografický). O to viac prekvapuje, že od roku 1989 nielenže nenastal nejaký citeľnejší rozmach v tejto oblasti, ale naopak, s výnimkou dvoch publikácií – *Slovensko očami cudzincov* (1999) a *Pramene o živote sv. Cyrila a Metoda a ich učeníkov v roku* (2013) sa všetky vydania obmedzili na vydanie len dvoch základných textov – Život Konštantína-Cyrila a Život Metoda. Je to nielen zarážajúce ale aj neradostné konštatovanie.⁵⁷

Doposiaľ najkomplexnejším vydaním prekladov cyrilo-metodských prameňov v slovenčine ostáva dielo Jána Stanislava *Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách a listoch*, ktoré vyšlo v roku 1950 (teda pred 65 rokmi), a dielo Petra Ratkoša *Pramene k dejinám Veľkej Moravy* z roku 1968 (vyšlo pred 47 rokmi).

---

⁵⁶ Prehľad Klimentovej tvorby pozri v Andrej ŠKOVIERA: Svätí slovanskí sedmopočetníci. Bratislava: Slovenský komitét slavistov – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2010, s. 117-119. Súborné vydania Klimentových diel: Климент Охридски. Събрани съчинения. Том 1-3. София: Издателство на Българската академия на науките, 1970, 1973, 1977. Свети Климент Охридски. Слова и служби. Red. Петко Петков – Искра Христова-Шомова – Анна-Мария Тотоманова. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2008.

⁵⁷ Pre porovnanie, v susednom Poľsku vyšli pomerne nedávno dve významné vydania prekladov cyrilo-metodských prameňov. Święci Konstantyn-Cyryl i Metody – patroni Wschodu i Zachodu. Tom I. Apostołowie Słowian w dawnej Europie. Tom II. Apostołowie Słowian w nowożytnej Europie. Spracovali Aleksander Naumow a kol. Kraków: Collegium Columbinum, 2013. 254 s., 338 s. Uczniowie Apostołów Słowian. Siedmiu Świętych Mężów. Spracovali Małgorzata Skowronek – Georgi Minczew. Kraków: Collegium Columbinum, 2010. 216 s.